

Giriş. — İşçi ve müstahdemlerin sosyal sigortalarımız karşısındaki durumu. — İş kazası ve meslek hastalıkları sigortası. — İş kazalarıyla meslek hastalıkları primi (tahakkuk, tahsil). — Primleri kim öder?. — Kaza ve meslek hastalığının ihbarı.

I — Giriş:

Sanayileşme hareketi müteşebbis, işçi ve müstahdem sınıflarını da beraberinde getirmiş ve ondokuzuncu asır yeni teşekkül eden sınıfların mücadelesi ile geçmiştir. Mücadelenin sona erdiği söylenemezse de, işçi sınıflarının, demokratik memleketlerde artık ihtilâli iktidara ulaşmak için bir vasıta olarak kabul etmeğe başladıkları, ileri sürülebilir. [1]

İş gücünden başka garantisi olmayan kimselerin şehirlerde ve iş bölgelerinde, git-tikçe daha kesif bir şekilde toplanması sanayileşen her memlekette âme idarelerini halli gereken birçok sosyal meseleler karşısında bırakmıştır. Fikir hareketleriyle işçi teşkilâtının ve bazen de bu teşkilâtın tehditlerinin mahsulü olan sosyal politika tedbirlerini üç ana grup altında toplamağa çalışacağız.

A — Koruyucu tedbirler,

B — Telâfi ve tazmin edici tedbirler,

C — Prolöteryaya sınıfının bünyesi üzerinde müessir olmağı hedef tutan tedbirler.

A — *Koruyucu tedbirler*: Bu çeşit tedbirlerle iş gücünün, sahiplerine, muayyen bir hayat stantardını devamlı bir surette sağlamasına çalışılır. Bilindiği gibi, iş gücü, sahiplerinin maişetini sağlama bakımından, sermaye gelirine nazaran çok zayıf bir durumdadır. İşçinin hastalık, kazalar, işsizlik... gibi sebeplerle işinden kalarak gelirden mahrum olmamasını sağlayacak tedbirleri koruyucu olarak vasıflandırıyoruz; işyerlerinin emniyeti ve işçinin sağlığını korumak için alınan tedbirler, kadın ve çocuk mesaisinin tanzimi, istirahatlar, haftalık ve senelik izinler, iş ihtilâflarının halli, iş ve işçi bulma faaliyetleri işçi gelirinin kesilmesini önlemeyi hedef tutarlar. Asgari ücret siyaseti ile de işçi hayat seviyesinin muayyen bir hadden aşağıya düşmemesi sağlanmaya çalışılır.

Korunma tedbirleri sayesinde iş kazaları ile meslek hastalıklarının asgariye indirmek, erken mâlûl kalmalara meydan vermemek, emeklilik yaşını yükseltmek mümkündür. İnsana kıymet verildiğini göstermesi bakımından, korunma tedbirlerinin, ah-lâki bir değeri de vardır. Artık beşerî sâye iptidai madde, muharrik kuvvet gibi maliye-tin unsurlarından birini teşkil eden bir meta gibi bakmamak, insandan sırf bir kuvvet kaynağı olarak değil aynı zamanda bir şahsiyet olarak da bahsetmek icap eder. Cansız

[1] İşçi Hareketlerinin Hedefleri ve Yolları O. Prof. G. Kessler Çalışma mecmu-
ası sayı: 16 sayfa 4 - 13

maddelerle beşerî sâydan istifade meselesi arasında aşikâr bir farkın mevcudiyetine şüphe yoktur. İnsan şahsiyet sahibi bir varlıktır. [2].

B — Telâfi ve tazmin edici tedbirler: Koruyucu tedbirlere rağmen işçinin gelirinde veya işgücünde vukubulacak geçici veya devamlı ârizaları karşılamayı hedef tutarlar. Tekniğin ilerlemesi, sanayide vuku bulan temerküz, çok ince, hassas, küçük makinelerin yanında yüksek takatlı, büyük süratli makinelerin, nakil vasıtalarının kullanılması, her mesleğin bünyesi içinde, bazı kaza, meslek hastalıkları, işsizlik v. s. gibi riskleri de yaratmış bulunmaktadır. İşte sosyal sigortalar işçinin geliri ve hayatı üzerinde müspet tesirler yapmak, felâketlerin muhtemel ve mukadder âkibetleri ile işçileri başbaşa bırakmıyarak, gelirlerinde vukubulacak eksilmeleri bir dereceye kadar telâfi ve tazmin etmek, işçilerin sağlığının iadesine imkân vermek gibi hususları sağlamağı hedef tutmaktadır.

Genel olarak bir sosyal sigorta sistemi şu sekiz sigorta kolunu içine alır; İş kazaları — Meslek hastalıkları — Analık — Hastalık — Emeklilik — Mâlûllük — Ölüm — İşsizlik sigortaları.

Her memleket, sosyal, ekonomik bünyesine, geleneklerine göre, bu sigorta kollarından hepsini veya bir kısmını geliştirmiş ve bunların idare ve tatbikatında çeşitli yollar tutmuştur. Genel olarak iş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortası bir arada uygulanmaktadır. Analıkla hastalık sigortası da birçok memleketlerde beraber mütalâa edilir. Emeklilik, mâlûllük ve ölüm sigortalarının da birlikte tatbik edilmesi maksada uygun olur.

Burada, bütün sosyal sigorta kollarına hâkim olan üç ana prensipe kısaca işaret edelim:

1 — Sosyal sigortalar mecburidir. Çünkü sigortanın muhatapları olan işçi ve müstahdemler ekseriya şahsi tasarruflarıyla iş güçlerinde veya gelirlerinde vukubulacak devamlı veya geçici sarsıntıları karşılayacak durumda değildirlen.

2 — Sosyal sigorta dolayısıyla yapılan yardımlar bir içtimai muavenet yardımı veya sadaka olmayıp, işçilerin hakkıdır. İş mukavelelerine girmese dahi, işverenin bu maksatla ödiyeceği primler ücretin bir unsuru sayılır.

3 — Sigorta primleri, genel olarak yalnız sigortalılardan alınmaz; sigortanın nevine, uygulandığı memlekete göre sigortalı, işveren, devlet veya bunlardan ikisi ve bazen üçü tarafından muhtelif nispetlere göre ödenir. Sigorta idareleri devletin mali garantisi altında çalışırlar.

C — Proleterya sınıfı üzerinde müessir olmağı hedef tutan tedbirler: Hayat* ve mukadderatı yalnız iktisadi inkişafalara, konjonktür dalgalarına bağlı bulunan geniş bir işçi kitlesi, proleterya sınıfı mevcut oldukça koruyucu, tazmin ve telâfi edici tedbirler paliyatif (palliativ) olmaktan, yani şiddetli ağrıları teskine inhisar etmekten ileri geçemeyeceklerdir. Röpkenin teşpihi ile aspirin dış ağrısını ne kadar durdurursa, proleterya sınıfının bünyesi üzerinde müessir olmağı hedef tutmayan tedbirler de sosyal bünye üzerinde o kadar müessir olur diyebiliriz. [3]. "Hakikî sosyal politika proleteryanın bünyesinde esaslı bir değişiklik yapmak demektir... Sosyal politika, bu geniş ödeviyle münasebetlerimizdeki düzensizliğin tuhaf bir ifadesi olan istiklâlini kaybe-

[2] İşletmede İnsan Unsuru O. Prof. Dr. Alfred İsaac Çalışma mec. s.: 15 s. 4 - 7

[3] Wilhelm Röpke Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart sayfa 360

derek daha mâkul bir köylü, zanaatçı, küçük ticaret, sanayi, iskân, mesken ve tevzi (Distribution) politikası olmak temayülündedir". [4].

Röpke, mâkul bir köylü politikasını başa almış bulunmaktadır. Bunun bir tesadüf neticesi olmadığını umuyoruz. Proleteryanın kaynağı köydür. Çeşitli sebeplerden şehirlere akın eden köylüler insan gücünün çok kötü bir şekilde kullanılması sebeplerini hazırlamıştır. Belki köyler, şehirlerin nüfusunu doldurmağa devam edecektir. Fakat müessir bir köy ve köylü politikasının tatbiki ile şehirlerdeki elverişsiz mesken şartları yanında, iş piyasasının anormal gelişmeleri büyük ölçüde önlenmiş ve ahenkli bir sosyal hayat sağlanmış olur. Köy ve şehirlerde mesken dâvasının halli birçok sosyal ıstırap kaynaklarını kurutacaktır. İşçi Sigortaları Kurumu birinci genel kurulunun 1946 mart ayı toplantılarından birinde söz alan işçi mümessili Muharrem Berk, işçi meskenlerinin durumunun sosyal hayat bakımından taşıdığı önemi aşağıdaki şekilde tebarüz ettirmiştir; "... İşçilerin ... ev diye durdukları yer bodrum katlarda tek bir göz odadan başka birşey değildir. Çünkü kazançları ancak o kadar bir yerde oturmağa müsaittir. Buralar rutubetli, havasız, gayri sıhhi yerlerdir... sabahleyin erken saatlerde kalkan ve yorgun argın işinden dönen ve yarın yine sabahın erken saatlerinde işleri başına koşacak olan bu arkadaşların bu evlerde dinlenmelerine maddeten imkân yoktur. Onların ertesi sabah bitkin ve hattâ hasta bir vaziyette işleri başına gitmekte olduklarını kabul etmek icabeder... Bir de mesken sahibi olursa, işçi o zaman büsbütün sigortalı olmuş olabilir". [5].

Her memleket kendi sosyal politika sistemi içerisinde korunma, tazmin ve telâfi çareleri ile proleterliğin bünyesi üzerinde müessir olacak tedbirlere az veya çok yer vermektedir. Sonuncunun sosyal politikalara mihver ittihaz edilerek, diğerlerine yardımcı olarak baş vurulması tutulabilecek en mâkul yoldur, kanaatindeyiz.

Biz incelemelerimizi bugün memleketimizde tatbik edilmekte olan iş kazaları meslek hastalıkları ve analık sigortaları üzerinde teksif edeceğiz. Emeklilik sigortasının hazırlıkları oldukça ilerlemiştir. Sağlık Bakanlığının hazırladığı birinci on yıllık millî sağlık pilânında hastalık sigortası da yer almış bulunuyor. İşsizlik sigortası için henüz hiçbir hazırlık yoktur. Memleketimizde işçi sınıfının teşekkül etmemiş olması, birçok işçilerin muvakkat bir zaman için köyden gelmiş kimseler olması yüzünden işsizlik sigortası için gerekli sosyal ve iktisadi zemin hazırlanmış sayılmaz. İhtiyarlık sigortası kanunlaştıktan sonra işçiliğe bağlanmak isteyenlerin sayısı artacak, memlekette kalifiye bir işçi kütlesi meydana gelecektir. Çok yakın bir gelecekte olmamakla beraber, ilerde bir işsizlik sigortası ihdası da mümkün ve zaruri görülebilir.

II — İşçi ve müstahdemlerin sosyal sigortalarımız karşısındaki durumu:

3008 sayılı İş Kanunu'nun birinci maddesine göre "Bir iş akdi dolayısıyla, başka bir şahsın işyerinde bedenlen veyahut bedenlen ve fikren çalışan bir kimseye işçi" demekle beraber, bu târifin şümulüne girmek sigortalı olmak için kâfi bir ölçü değildir. Meselâ fikir işçileri bu tarifin dışında kaldığı halde sigortalıdırlar. Tarım, deniz, hava işçileri ile, İş Kanunu şümulüne girmiyen, yani "yolunda işliyebilmesi için günde en az on işçi çalıştıрмаğı" icap ettirmiyen (İş Kanunu m. 2) işyerlerinde çalışan işçiler sigortalı değildir. Şu halde işçi ve hizmetlilerin mevzuatımıza göre sigorta karşısındaki durumlarını incelemek faydalı olacaktır.

A — İş kanunu şümulüne girdiği halde (On ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri)

[4] Wilhelm Röpke Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart sayfa 360-61

[5] İşçi Sigortaları Kurumu Genel kurulu 1946 toplantısı zabıtları sayfa 18, 120 sayfa tutan zabıtlar makine ile teksir edilmiş halde ilgililere dağıtılmıştır.

4772 sayılı Sigorta Kanunu uygulanmayan işyerlerinde çalışan işçi ve hizmetliler: Bu işçi ve hizmetliler, hususi kanunları gereğince, Sigorta Kanunu'nun sağladığı haklardan en az sigortalı işçiler kadar faydalanmaktadırlar. 4772 sayılı Sigorta Kanunu'nun 83 üncü maddesinde sayılan işçi ve hizmetliler şunlardır:

1 — Askerî Fabrikaların 3575 sayılı kanunundan faydalanan memur, hizmetli ve işçiler,

2 — Devlet Demir yolları ve Limanları İşletme Genel İdaresinin 2454, 2904 ve 4001 sayılı kanunlarından faydalanan hizmetli ve işçiler,

3 — Devlet Deniz yolları İşletme Genel İdaresinin 3137 sayılı kanunu hükümlerinden faydalanan memur, hizmetli ve işçiler,

4 — Bayındırlık Bakanlığının demiryolu yapımı teşkilâtında çalışan ve 3487 sayılı kanunun 12 nci maddesinden faydalanan aylıklı veya ücretli memurlar (İşçiler 4772 sayılı Kanunun şumulüne alınmışlardır),

5 — Tekel Genel müdürlüğünün 2921 sayılı kanunundan faydalanan kütüklü (müseccel) daimî memur ve hizmetlileri (Kütüklü, ve daimî olmayan memur, hizmetli ve işçiler Sigorta kanunundan faydalanacaktır.)

Sigorta Kanununun 83 üncü maddesinin ikinci fıkrası, beş numara altında topladığımız kanunlardan faydalanan "memur, hizmetli ve işçilere iş kazası, meslek hastalığı ve analık hallerinde yapılacak yardımlar, bu kanunla çizilen haklar ve ödemelerden aşağı olamaz". hükmünü sevk etmekle, hususi kanunlarla sigorta kanunu arasında mevcut, işçi ve müstahdem aleyhine, farkları ortadan kaldırmış oluyor.

Kanunun başlığından da anlaşıldığı üzere (İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu) 4772 sayılı Sigorta Kanunu ile İş kazaları, meslek hastalıkları ve analık sigortaları ihdas edilmiş bulunmaktadır. Halbuki yukarıda zikredilen kanunların hiçbirinde analık sigortası yer almamıştır. (Bu kanunlardan bazıları işçi kadının analığını hastalık olarak kabul etmiştir.)

"İş kazası, meslek hastalığı ve analık hallerinde yapılacak yardımlar bu kanunla çizilen haklar ve ödeneklerden aşağı olamaz". hükmünün analık hakkında hüküm ihtiva etmeyen yukardaki kanunlara otomatikman girmiş ve analık sigortasının buralarda çalışan işçi ve hizmetlilere de teşmil edilmiş olup olmayacağı sorusunu, T. B. M. M. tutanaklarından faydalanarak cevaplandırmaya çalışalım.

83 üncü maddenin Büyük Millet Meclisindeki ikinci müzakeresi sırasında verilen bir önergenin üçüncü maddesinde: "Maddenin metninde (... analık halinde yapılacak yardımlar bu kanunla çizilen haklardan daha aşağı olamaz) deniliyor. Bu tekaüt sandıkları kanununun hiçbirinde analık hali için tanınmış bir hak yoktur. Maddenin yazılısına göre analık hakkının dahi tanınması lâzım geliyor. Eğer böyle bir lüzum hâsıl değilse maddeden (analık) kelimesinin çıkarılması lâzımdır". Şeklinde bir teklif vardı. Kanun sözcüsü bu teklifi aşağıdaki şekilde cevaplandırmıştır:

"... Analık kelimesinin çıkarılmasını istiyorlar. Buna maalesef muvafakat edemeyeceğiz. Çünkü biz bu müesseseleri, yani bu kanundan faydalananları kanun çerçevesi dışında bırakıyorsak ayrı kanunlarla aynı hakları veya benzer hakları aldıkları içindir. Koşduğumuz bu fıkra ile de kendilerine bu sahada tahsis edilecek hak ve ödemelerin hiçbir vakit bizim bu kanunda derpiş edilenlerden aşağı olmaması için bir kayıt koyuyoruz. O kanunlarda analık ödeneğinin bulunup bulunmaması o kadar ehemmiyetli birşey değildir. Yoksa ihtiva etmelidir. Onun için analık kelimesinin bu fıkradan çıkarılmasını doğru bulmuyoruz". [6]. Neticede analık kelimesi kanundan çıkarılma-

naış ve analık sigortası hususi kanunlardan faydalanan memur, hizmetli ve işçilere de teşmil edilmiştir. [7].

B — *İş kanunu'nun şümulü dışında kalan işçi ve hizmetliler:* On ve daha fazla işçi çalıştırsalar dahi "Çiftlik, deniz ve hava işleri ile bir ailenin fertleri ve yakın akrabası bir araya toplanarak ve aralarına dışardan başka işçiler katılmıyarak ev içinde yapılan işlere..." İş kanunu uygulanmaz. (İş Kanunu m. 2, Ç fıkrası).

Yukarda işaret ettiğimiz gibi İş Kanunu yalnız, yolunda işliyebilmesi için günde en az on işçi çalıştırmağı icap ettiren işyerlerine tatbik edilmektedir. Şu halde aşağıdaki iki gruba giren işyerleri İş Kanunu şümulü dışında kalmaktadır:

1 — İşçi sayısı müsait olmayan işyerleri,

2 — Görülen işin mahiyeti itibarıyla İş Kanunu şümulü dışında bırakılan işyerleri.

Bu iki grup işyerlerinde çalışan işçi ve müstahdemler hiçbir sosyal sigorta garantisine sahip değildirlir.

Birinci gruba giren işyerleri için bir kanun tasarısı hazırlanmıştır (3008 sayılı İş Kanunu çerçevesine girmiyen işyerlerinde çalışanların iş kazalarıyla meslek hastalıklarının tazmini hakkında kanun tasarısı). Bu tasarıda kabul edilen tazmin esasları kısmen sigorta kanunundakilere müvazidir (Analık tasarıda yer almamıştır.) Ancak ölüm ve daimî mâlûllük hallerinde maktu tazminat esası kabul edilmiştir. İstiyen işverenler prim karşılığında işçilerini Sigorta Kurumuna sigorta ettirebileceklerdir. Bu tasarı da yalnız İş Kanunu dışında kalan ticaret, sanayi erbabı ile esnaf tarafından işletilmekte olan işyerlerini şümulüne almıştır. İş Kanunu ile sözü geçen tasarı şümulüne girmiyen deniz, hava ve tarım işçileri için ayrı tasarılar hazırlanmaktadır.

C — *İş Kanunu'nun, dolayısıyla, Sigorta Kanunu'nun şümulüne giren işyerleri:* Buralarda çalışan memur, hizmetli ve işçilerin hepsinin sigortalılık durumu aynı değildir. Aşağıdaki grupları ayrı ayrı gözden geçirelim:

1 — Yabancı devlet uyrukları; 4772 sayılı kanunun 76 ncı maddesi "iş kazası, meslek hastalığı ve analık hallerinde Türk vatandaşlarına da kendi işçi ve hizmetlileri gibi haklar sağlıyan yabancı devletlerin uyrukları bu kanundan faydalanırlar". hükmünü ihtiva etmektedir. Buna mukabil, yabancı bir memleketteki herhangi bir müessese nam ve hesabına Türkiyeye muvakkat bir işin icrası için gönderilmiş işçiler, İş Kanununun 102 nci maddesi gereğince sigorta haklarından faydalanamazlar.

Yabancı devlet uyruklarının sosyal sigortalar karşısındaki durumları beynelmilel iş konferansları tarafından hazırlanan tip mukavelelerle tesbit edilmekte ve devletler dahilî mevzuatını bu mukavelelere göre ayarlamak veya bunları tastik edememek durumunda kalmaktadırlar. [8]

2 — Devlet, il ve belediyelerin veya bunlardan malî yardım gören işyerlerinin memur, hizmetli ve işçileri:

İş Kanununun beşinci maddesinin [9] hükümlerinden faydalanarak bunların sosyal sigortalarını karşısındaki durumlarını aşağıdaki gruplara ayırmak suretiyle incelemeğe çalışalım;

[7] Türk İşçisi Yıl - 1, sayı - 20 Özel Kanunlara tâbi olan memur, hizmetli ve işçilere ödenecek analık sigortası tazminatı: Fehmi Yavuz

[8] Siyasi İlimler Mecmuası, mart 1945 sayı - 168 sayfa - 692 - 93 İçtimai Sigortalar üzerinde bir tetkik; Vedat Bayru

[9] Komün hukuku bakımından belediyelerle arasında yalnız bir derece farkı olan ve hiçbir mahyet farkı bulunmayan köylerin de bu maddeye girmesi lâzımdı.

a — Umumî, mülhak hususi bütçelerle belediye bütçelerinden maaş veya ücret alan memur ve müstahdemler İş Kanunu ile Sigorta Kanununun şümulü dışında kalırlar.

b — Umumi, mülhak, yahut hususi bütçelere veya belediye bütçelerine tahsisat konmak suretiyle doğrudan doğruya, yahut malî yardımda bulunularak, dolayısıyla işletilen işyerlerinde maaşla veya ücretle *idari vazifeler gören* memur veya müstahdemler de sigorta kanununun şümulü dışında kalırlar.

c — b bendinde sözü geçen işyerlerinde çalışmakla beraber, *idari vazife görmiyen* memur ve müstahdemler sigortalıdırlar.

d — Devlet, il veya belediyeler tarafından doğrudan doğruya veya malî yardımda bulunulmak suretiyle dolayısıyla işletilen (*İş Kanununa tabi*) işyerlerinden gündelik veya herhangi bir şekilde iş akdine dayanarak ücret alan işçiler de sigortalıdırlar.

Umumi, mülhak veya belediye bütçelerinden ücret veya maaş alan memur ve müstahdemleri ayırmakta büyük bir güçlük yoktur. Fakat b ve c bentlerinde sözü geçen müstahdemler arasında bir tefrik yapmak ve bunların idari vazife görenlerini görmiyenlerinden ayırmak kolay olmamaktadır. Bugün Sigorta İdaresinin kabul ettiği prensibe göre, istihisalle doğrudan doğruya ilgisi olanlar idari vazife görmüyor ve diğerleri, yani istihisalle doğrudan doğruya ilgili olmayan memur ve hizmetliler ise idari vazife görüyor farz edilmektedir.

3 — Bütçe ve tahsisat bakımından devlet, il ve belediyelerle hiçbir ilgisi olmayan ve İş Kanununa tabi bulunan hususi işyerlerinde çalışan işçi ve hizmetliler:

İş Kanununun diğer fasılları bedenen veyahut bedenen ve fikren çalışan işçilere uygulandığı ve fikir işçilerini (fikrî çalışması bedenî çalışmasından üstün olanlar) hariç bıraktığı halde, sosyal yardımlar başlığını taşıyan yedinci faslı fikir işçilerini de şümulü içine almış bulunmaktadır. İş Kanununa tabi hususi işyerlerinde çalışan işçi ve hizmetlileri aşağıdaki şekilde gruplandırabiliriz:

a — İşverenle aynı çatı altında yaşayan ve işverenin işlettiği işyerinde çalışan karısı, usulü, furuu ve kardeşleri; bunlar sigortalı değildirler. (İş Kanunu, m. 102, fıkra: 1).

b — İş Kanununun uygulandığı işyerlerinde çalıştırılan ve İş Kanununun birinci maddesindeki işçi tarifine girmiyen müstahdemler hakkında işçi sigortalarının hak ve vecibeleri caridir. (İş Kanunu m. 101, son fıkra).

Bu fıkradaki müstahdem tâbirini çok geniş mânada almak, işçi tarifi dışında kalan ve bir iş akdi ile işyerine bağlı bulunan herkesi müstahdem saymak gerekmektedir. [10] Şu halde bir anonim şirketin genel müdürü de müstahdem olması itibarıyla sigortalıdır. İşyerinde her zaman bulunmak zorunda olmayan hukuk müşavirleri, pul müşavirleri ile doktorların durumu da aynıdır.

Bazı memleketlerde (meselâ Almanya) müstahdemler için ayrı sosyal sigorta teşekkülleri kurulmuştur. Müstahdemlerle işçileri aynı ölçüye vurmak tatabikatta bazı güçlükler doğurabileceği gibi, sosyal sigortanın ruhuna uymayan tezahürlere de meydan verebilir. Çünkü müstahdemlerle işçileri tehdit eden riskler aynı değildir.

Kapitalist iktisat sisteminin doğurduğu müstahdem sınıfının durumunun ayrıca mütalâa edilmesi doğru olur. Bazı yüksek müstahdemler gelir bakımından orta sınıfın yüksek kademelerine ulaşabileceği gibi, bunların orta derecede olanları mütevazî orta

[10] “İş akdi gereğince çalışan, bedeni mesaide bulunmayan veya bedeni mesaisi fikri mesaisinden üstün olmayan, bağımlı (unselbstaendig) meslek erbabına müstahdem denir. Theorie des Mittelstandes Fritz Marbach Bern 1942 s. 373

sınıfına girerler. Mamafih müstahdemlerin büyük bir kısmı proleterya seviyesinde ve hattâ daha aşağı gelir elde etmektedirler. [11].

İş Kanununun yukarıda işaret ettiğimiz beşinci maddesindeki hükümler gereğince, idari vazife görmediği için sigortaya tabi tutulan memur ve müstahdemler (Genel olarak iktisadi devlet teşekkülleri müstahdemleri) ile aynı kanunun 101 inci maddesi gereğince sigortalı sayılan hususi işyerlerinde çalışan müstahdemlerin sigortalılık durumlarının İş Kanunu'nun tadili sırasında dikkatle gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

c — a ve b bentlerine girmiyen işçiler; bunların sigortalılığı hiçbir şüphe ve münaaka götürmeyecek kadar aşikârdır. (İş Kanunu m. 101).

III — İş Kazaları ve meslek hastalıkları sigortası:

A — İş Kazaları: İşçileri tehdit eden en önemli tehlike iş kazasıdır. Yapılan hesaplarla yılda, her yüz işçiden ortalama 15 inin iş kazası veya meslek hastalığına uğradığı tesbit edilmiştir. Yüzlerce metre derinlikten maden çıkarmak, muazzam makine-lerle haşır ve neşir olmak, muayyen hastalıkları tevlieden iptidai maddelerle daimî temas halinde bulunmak, birçok kazalarla tehlike ve ihtimallerini de beraberinde taşımaktadır. Tekniğin terakkisi, gösterilen her türlü dikkat ve ihtimam bu tehlikeleri önlemeğe kâfi gelmemektedir. Bu sebepten iş kazaları sigortası haksız fiilden mütevellit bir zararın tazmini yerine, meslek ve işin mahiyetinde meknuz olan tehlike doğurma özelliği prensibine istinat ettirilmiştir. [12]. Kaza ve meslek hastalığı sigortası işvereni ve onun mümessilini ve diğer işçileri iş kazası ve meslek hastalığından mütevellit medeni mesuliyetten ibra eder. Kaza kast veya mazeret kabul etmez bir ihmal yüzünden vukua gelmişse ayrıca medeni mesuliyet de aranır.

Kaza sigortaları hakkındaki bu hukuki anlayış uzun bir tekâmül devresinin mahsulüdür. İş kazalarının büyük bir ekseriyetinin ne patronun ve ne de işçilerin hiçbir takdiri olmaksızın vukubulması sübjektif mesuliyet esasının tatmin edici olmadığını göstermiş ve 19 uncu yüzyılın sonlarına doğru Akdi mesuliyet prensibine doğru adımlar atılmıştır. (Fransa ve Belçika'da 1882 de.) "Akdi mesuliyet patronun işçiye karşı zimni bir vecibesine istinat etmekte, iş mukavelesine göre patronun otoritesi altında bulunan işçinin sağ ve salim olarak işinden ayrılması yine patronun teminatı altında bulunmaktadır". [13]. Akdi mesuliyet esası bir taraftan kanunlara girememiş, öte yandan artan iş kazaları tazminatını karşılamaya kâfi gelmemiştir. Bugün iş kazaları tazminatı sübjektif kusur nazariyesinden ve akdi mesuliyet fikrinden ayrılarak mesleki risk ve kanuni mesuliyet prensiplerine dayanan nazariyelerle izah olunmaktadır.

Memleketimizde ilk defa 10 Eylül 1227 gün ve 151 sayılı, Ereğli Havzai Fahmiyesindeki amelenin hukukuna mütaallik Kanun, kendi tatbik sahasına munhasır olmak üzere İş kazaları tazminatını sübjektif mesuliyet prensibinden ayırmış, mesleki risk ve kanuni mesuliyet esasına istinat ettirmiştir. [14].

Hususi kanunlardan sonra 1/7/1946 da yürürlüğe giren 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu, İş Kanununa tabi bütün işyerleri

[11] Aynı eser s. 378

[12] Sosyal Sigorta Kanunu Projesi münasebetiyle: Siyasi İlimler Mecmuası Ağustos 1944 sayı 161 sayfa 254 - 263 Muslih Fer

[13] Aynı yazı.

[14] Kömür Havzasında Amele Hukuku, s. 35 ve müteakıp: Zonguldak 1943 Urman Nazif Yiğiter.

için meslekî risk ve kanuni mesuliyet prensipine dayanan bir tazminat esasını kabul etmiştir.

İş kazası tazminatının hukuki esasını tesbite çalıştıktan sonra şümulü üzerinde de biraz durmak faydalı olacaktır. Birçok memleketlerin kanunlarına giren iş kazası tarifleri başka başkadır. Avustralya kanunlarına göre; "İşin ifasından mütevellit ve iş sırasında vukubulan kazalardan doğan şahsi ârıza iş kazasıdır". Bulgaristanda; "Çalışmazlığı ve ölümü intaç etmek üzere ve işçinin iradesinden müstakil olarak iş esnasında ve işin neticesinde vukubulan ani ârizalar" iş kazası kabul edilir. "Macaristan'da; İşveren veya vekilinin emriyle veyahut müessesenin menfaati için yapılan işlerin ifası sırasında vukubulan kazalar" iş kazası sayılır.

Memleketimizde iş kazası;

a — İş yerinde bulunduğu sırada,

b — İşveren veya vekili tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla,

c — İşyerinde can kurtarmak için veya işverenin veya yürütülen işin çıkarına veya faydasına çalıştığı sırada,

d — 3008 sayılı İş Kanununun 40 ıncı maddesine göre günün iş süresi içinde sayılması gereken zamanlarda. [15].

Sigortalıyı bedence veya ruhça ârizaya uğratan olay olarak kabul edilmiştir. 4772 sayılı kanunun ikinci maddesindeki bu tarif iş kazasının şümulünü çok genişletmiştir. Birçok memleketlerde işin ifasıyla kaza arasında bir münasebet arandığı halde, bizde bu ölçünün dışına çıkıldığı görülüyor. "Sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhça ârizaya uğratan olaydır". İfadesindeki *olay* kelimesi de kaza vasfını taşımayan birçok hâdiselerin iş kazası sayılabilmesi yolunu açık bırakmıştır. [16]. Sigortalının iş yerinde başlayan apandisit sancısı işçiyi bedence ârizaya uğratan bir olay olduğu halde apandisit iş kazası sayılmaması icap eder. İşyerindeki bir kavga neticesinde sigortalının yaralanması da bir iş kazası olarak kabul edilmemelidir.

Tatbikatı henüz bir yılı bulan sigorta mevzuatımız mahkeme içtihatlarından mahrumdur. İhtilâfların zamanla mahkemelere aksetmesi neticesinde kanundaki birçok şüpheli noktaların bertaraf edilmesi mümkün olacaktır. Fakat kanunda yapılacak ikinci bir tadil sırasında (26/II/1947 gün ve 5019 sayılı kanunla sigorta kanununun bazı maddeleri değiştirilmiştir.) İş kazası tarifi üzerinde de dikkatle durulmasının doğru olacağı kanaatindeyiz.

B — Meslek Hastalıkları: Hukuki bakımdan, iş kazalarıyla meslek hastalıkları arasında fark yoktur. Bu sebepten meslek hastalıklarının iş kazalarıyla beraber uygulanması hemen her memlekette kabul edilmiştir. İş kazalarından sigortalılar ani bir şekilde müteessir oldukları halde, meslek hastalıklarında hastalık bir müddet gizli bir şekilde seyrettikten sonra ârizalarını gösterir.

Bevnelmilel mukavelelerle meslek hastalıkları listeleri tanzim edilmiştir. Bu listelerin dışında kalan hastalıklar zamanla liselere ilâve edilebileceği gibi, dahilî mevzuatla da tazminata tabi tutulabilir.

4772 sayılı sigorta kanununun ikinci maddesinde meslek hastalıkları; "Sigortalının çalıştırıldığı işin mahiyetine göre tekrarlanan bir sebep veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya daimî hastalık veya sakatlık halleridir". diye tarif edilmiş-

[15] 40 inci madde; işçilerin maden ocaklarına, ikamet ettikleri yerlerden işyerlerine gitmek için sarfettikleri, işverenin emriyle çıkacak işi beklemek için... geçirdikleri zamanların, günün kanuni çalışma müddetlerine ithal edileceği hakkındadır.

[16] Hangi olaylar kazadır. Türk işçisi sayı; 29, 30, 31 Şükrü Soykan.

ür. Aynı maddenin son fıkrası şöyle devam ediyor; "İş Kanununun 55 ve 58 inci maddeleri gereğince tesbit edilmiş olan hastalıklar listesi dışında herhangi hastalığın meslek hastalığı sayılıp sayılmaması üzerinde çıkabilecek uyuşmazlıklar yüksek sağlık şurasınca kesin karara bağlanır".

İş kanununun 55 inci maddesi gereğince çıkarılan İşçilerin sağlığını koruma ve iş emniyeti nizamnamesinin 34 üncü maddesinde meslek hastalıklarının bir listesi vardır. Fakat bu listede "sigortalının çalıştırıldığı işin mahiyetine göre tekrarlanan bir sebep" den ileri gelebilecek olan 14 hastalık grubu yer almıştır. Bunlardan birkaçını zikrederim:

- a — Kurşun veya halitaları veya mürekkebatı ile zehirlenmeler.
- b — Cıva veya amalgamı veya mürekkebatı ile zehirlenmeler.
- c — Şarbonlu hayvanlardan ve bunların mahsullerinden geçen kara kabarcık ve dahili şarbon hastalığı.
- d — Beyaz fosfor veya mürekkebatıyla zehirlenmeler ve bunlardan mütevellit arıza ve hastalıklar.
- e — Radyum ve radyo aktif maddelerden ve rontgen şuaından mütevellit cilt iltihapları, yaralar.
- f — Cam fabrikaları ve maden izabesi işlerinde görülen perde (katarakt) ve diğer göz arızaları ve hastalıkları.

İş Kanununun 58 inci maddesinin emrettiği "... Hangi işlerde çalışan işçilerin ne gibi hastalıklarının işten mütevellit addolunacağı..." hakkındaki nizamname henüz ortada yoktur. Bu eksiklik tatbikatta büyük güçlükler doğurabilecek mahiyettedir. Çünkü İşçilerin sağlığını koruma ve iş emniyeti nizamnamesinin 34 üncü maddesinde sayılan meslek hastalıkları dışında kalan ve işin yürütüm şartlarından ileri gelmesi icap eden meslek hastalıklarının neler olabileceğini sigorta idaresi katıyetle bilmemektedir. Bu durum karşısında tutulması mümkün olan çeşitli yolları münakaşa edelim:

a — 55 inci madde gereğince çıkarılmış olan nizamnamenin 34 üncü maddesinde yer alan 14 grup meslek hastalığı dışında hiçbir meslek hastalığı kabul etmemek; Bu takdirde kanun vazının arzusu hilâfına hareket edilmiş olacak ve birçok işçiler, hastalıkları nizamnamede yer almadığı ve hastalıklarının girmesi gereken nizamname henüz çıkarılmamış olduğu için tazminat almıyacaklardır. Nizamnamenin çıkmamasından mütevellit akibetleri işçiye yükletmek herhalde hukuk ve adalet kaidelerine uymaz.

b — Sigorta idaresinin alacağı prensip kararları ile mevcut nizamname dışında kalan ve fakat işin yürütüm şartlarından ileri gelen bazı hastalıkları meslek hastalığı kabul etmek; bugün tutulabilecek biricik yol bu olmakla beraber, bu usulün de işi veya sigorta idaresi aleyhine bazı mahzuruları olabilecektir. Sigorta idaresi ölçüyü geniş tutturarak sigortalıları memnun etmeği düşünürse prim tarifesine hâkim olan prensiplerin dışına çıkmak tehlikesiyle karşılaşabilir. [17]. Ölçüyü dar tutturmak ise sigortalıları mağdur edebilir. Hülâsa 4772 sayılı kanunun ikinci maddesinde zikredilen ve İş Kanununun 58 inci maddesi gereğince çıkarılması icap eden nizamname çıkarılmadıkça meslek hastalıkları tatbikatı karışıklıktan kurtulmuş olacaktır.

c — *İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Primi*: Her zaman sigorta ve prim kelimeleri beraber kullanılmakta ve sigorta idareleri ödiyecekleri tazminatı prim şeklinde ilgililerden almaktadır. Hususi sigorta prim tarifelerinin tanziminde tehlike derecesi ve ilgililerin ödeme kabiliyeti göz önünde bulundurulan başlıca esaslardan olduğu halde,

[17] Sosyal Sigortalarda prim hesabı metotları: Çalışma mecmuası, sayı 14, sayfa 31 Şükrü Soykan.

sosyal sigortalarda âmme menfaati ve geniş işçi kitlelerinin hayat seviyesi üzerinde müessir olmak prensipi hâkimdir. Mecburilik ve devletin garantisi altında bulunmak keyfiyetleri de sosyal sigorta prim tarifelerinin tanziminde önemli rol oynar.

Kapitalizasyon metodu, 3) Ortalama prim metodu.

Sosyal sigorta primlerinin hesabında üç metot vardır. 1) Repartisyon metodu, 2)

1) Repartisyon metodunda, bir mali yıl içinde vuku bulacak hasarlar için sigorta idaresinin o yıl içinde ödiyeceği miktarlar ilgililerden yıl başında avans olarak alınır ve yıl sonunda kati şekilde tahsil edilir. (mahsubu yapılır, kesinleştirilir). Bu metotta hâkim olan prensip, bir yılın giderlerini aynı yılın gelirleriyle karşılamaktır. Halbuki birçok hasarlar için müteakip yıllarda tazminat ödemek icap edecektir. Bu metot kabul edildiği takdirde sigorta idaresinin kuruluş yıllarında gideri az olacak ve gelecek her yılın gideri biraz daha yükselecektir. 50 - 60 sene gibi muayyen bir devre sonunda sitatik bir vaziyet hâsıl olabilir.

2) Kapitalizasyon metodunda ise esas her hasarın müteakip yıllara sirayet edecek tazminatını da aynı yılın prim tahsilâtı ile karşılamaktır.

3) Ortalama prim metodu; muayyen esaslara göre seçilen sigortalı gruplarından alınan ve daima sabit kalan primlerle bu sigortalıların haklarını sağlamak prensibine istinat eder.

Sigortanın nevine ve hususiyetine göre bu üç metoddan biri seçilebilir. Memleketimizde tatbik edilmekte olan analık sigortası priminin tesbitinde repatisyon metodu kabul edilmiştir. Çünkü analık sigortasında ilerki yıllara sirayet eden haklar mevcut değildir.

İş kazaları ve meslek hastalıkları prim tarifesinin tanziminde ise sigortalılar arasında bir kıdem farkı gözetilmediği, hem kısa vadeli, hem de uzun vadeli yardımların ifası icap ettiği için kapitalizasyon metodu kabul edilmiştir.

Yapılacak prim tarifelerinin isabetli olması için elde, güvenilir istatistik rakamlarının bulunması gerekmektedir. Mevcut istatistik malûmatının ihtiyacı karşılayacak değerde olmaması yüzünden, tarifelerimiz, uluslar arası iş kazaları ve meslek hastalığı ve ölüm istatistiklerinden faydalanmak suretiyle hazırlanmıştır. Tarifeleri aktüerler (sigorta riyaziyesi mütehassısları) yapar. Binaenaleyh bu konu üzerinde daha fazla durmağı yetgimiz dışında sayarak tarifeler yapılırken yılda her yüz işçiden 15 inin iş kazası veya meslek hastalığı sonunda öldüğünün kabul edildiğini söylemekle yetineceğiz.

Bütün iş yerleri on tehlike sınıfına ayrılarak [18] bizdeki eskik malûmat uluslar arası rakamlarla tamamlanmak suretiyle her işyerinin girmesi icap eden tehlike sınıfı tesbit edilmiştir. Birinci tehlike sınıfına giren işyerlerinin iş kazaları ve meslek hastalığı primi, ödenen işçi ve müstahdem ücretleri tutarının % 0,5 i dir. Müteakip her iki sınıfın prim nispeti arasında % 0,5 fark vardır. Bu suretle en yüksek tehlike sınıfına giren işyerlerinin prim nispeti % 5 e yükselmiş.

4772 sayılı kanununun 43 üncü maddesi gereğince, işçi sigortaları idaresi tarafından, işyerlerinin tehlike sınıf ve derecelerini göstermek üzere hazırlanan prim tarifesi hakkında ilgili bakanlıklarının düşünceleri sorulmuş ve çalışma bakanlığının teklifi üzeri-

[18] O. Prof. G. Kessler dört tehlike sınıfı kabul edilmesini teklif ediyordu. Çalışma Mecmuası: sayı 3, sayfa - 4 (Türk kaza ve meslek hastalıkları sigortası primlerinin miktarları hakkında teklifler)

ne bakanlar kurulunun onama kararı ile ilk sosyal sigorta tarifemiz 28 haziran 1946 tarihinde 3/4434 numara ile yürürlüğe girmiştir. [19]

Aynı tehlike sınıfına giren işyerleri arasında bir fark gözetmek, bunlardan tehlike ihtimali fazla olanları daha yüksek prim ödemeğe mecbur tutmak, az tehlikeye maruz ve tehlikeyi önlemek için gerekli tertibatı almış olan işyerlerinin primini diğer işyerlerinden daha aşağı tutmak çok doğru olurdu. Böyle bir derecelendirme sigorta kanununun geçici maddesiyle altı sene sonraya bırakılmıştır. O zamana kadar sigorta idaresi, böyle bir derecelendirmeyi mümkün kılacak tecrübeleri de edinmiş olacaktır.

C — *İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Primlerinin Tabakkuk ve Tahsili*: Sigortalılara ödenen ücret tutarlarının primlere matrah teşkil ettiğini yukarda zikretmiş-tik. [20]. Kaza ve meslek hastalığı için bir prim alınır; analığın primi ayrıdır. İşyerinin tehlike sınıfı ile o işyerinde bir yıl içinde ödenen ücretlerin tutarı bilindiği takdirde, prim borcu kolaylıkla hesaplanır. Ancak her yılın primi sene başında ve bir yıl evvel ödenen ücretlere göre avans şeklinde ve peşin olarak alındığı için, primin taalûk ettiği yıl içinde ödenen hakiki ücretler belli olduktan sonra bir mahsup muamelesinin yapılması, yani geçici hakimlerin kesin prime inkilâp ettirilmesi gerekmektedir. Şu halde tabakkuk ve tahsil muameleleri sırasında; 1) geçici ve 2) kesin olmak üzere iki tür primle karşılaşılıyor demektir. Tatbikatı göz önünde tutarak bu noktayı biraz daha aydınlatalım; Sigorta kanununun prim ve tazminat hakkındaki hükümleri 1/7/1946 da yürürlüğe girmiştir. İdarenin hesap yılı takvim yılı olarak kabul edildiğinden, 1946 için altı aylık prim almak icap ediyordu. Sigorta idaresi Çalışma Bakanlığı teşkilâtındaki kayıtlara dayanarak, memleketimizde bulunan iş kanununa tabi bütün işyerlerini ve yaptığı anketle bu işyerlerinden 1945 yılı içinde işçi ve hizmetlilere ödenen ücretlerin tutarını ayrı ayrı tesbit etmiştir. Bundan sonra, işyerlerinin gireceği tehlike sınıfı ve tabi tutulmaları gereken prim nispetlerini de tarifeden çıkararak her işyerinin altı aylık prim borcunu bulmak mümkün olmuştur. Matrah olarak 1945 te ödenen ücretlerin yarısı alınmıştır.

Sigorta kanununun 47 nci maddesi gereğince; "İşveren 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu gereğince işçi ve hizmetlileri için maliye makamlarına vereceği aylık kazanç bordrolarının bir eşini ve bu çeşit ödevlilerden değilse her ay içinde verdiği ücretler toplamını gösterir bir yazılı bildiriği ertesi ay başında ve en geç ayın yirmi birine kadar işçi sigortalı idaresine vermek zorundadır.

Sigorta İdaresi altı ayın (Temmuz 1946/Aralık/1946) bordrolarını bir araya ge-

[19] İş kazaları ve meslek hastalıkları primi tarifesi ile analık s. prim tarifesi Çalışma B. Yayınları No. 6 (Çalışma Mevzuatı) s. 338 - 344.

[20] Prime esas teşkil edecek olan ücret unsurlarını sigorta kanununun 6 ncı maddesinin son fıkrasının mefhumu muhalifinden çıkarmak kabildir. Bu fıkraya göre, "işçilere verilen yemek veya başka suretlerle sağlanan aynı yardımlar tutarları" primlere esas teşkil edecek olan ücret hesabına katılmaz. Aynı yardım ve yemek dışında kalan ücret unsurlarının (meselâ fazla mesai zamları, senelik ikramiyeler...) prim hesabına girmesi icap edecektir. Evlenme, doğum ikramiyesi, çocuk zammı gibi yardımların prim hesabına girip girmeyeceği münakaşa edilebilir. Sigorta idaresi periyodik olan çocuk zamlarını ücrete ithal etmiş ve arızı olan evlenme ve doğum zamlarının ücrete katılmamasını prensip olarak kabul etmişti. İşçiye yapılan sosyal yardım mahiyetindeki ödemelerin hiçbirinin prime esas teşkil eden ücretler tutarına girmemesi daha uygun olur. Aksi halde, primini ödemek için işverenlerin bu yardımları kesmesi, mümkündür.

tirerek işyerlerinin kesin primlerini tesbit etmiş, alacaklı çıkan müesseselere iade ve borçlu çıkanlardan da tahsil yoluna gitmiştir.

İstisna olarak; "Devlet, il ve belediyelerle ilgili yapı işlerinde geçici prim tespit edilmez ve sigorta primleri her ay sonunda verilmiş bulunan ücretler üzerinden kesin prim olarak tarifesine göre hesaplanır ve ertesi ay içinde ödenir". [21].

C — *İş kazaları ve meslek hastalığı primini kim öder?* Sigorta Kanununun; "bu kanuna konu olan sigortaların gerektirdiği yardım ve ödeneklerle her türlü idare giderlerini karşılamak üzere işçi sigortaları idaresince bu kanuna göre primler alınır ve alınır. *Bu primleri vermekle yalnız işveren ödevlidir*". (Madde: 5) Hükmü ile yukarıdaki soru hiçbir tereddüde mahal kalmıyacak şekilde cevaplandırılmış bulunmaktadır. Primleri yalnız işveren öder. Esasen iş kazaları ve meslek hastalıklarında genel kaide primlerin işveren tarafından ödenmesidir. İşverenler bu maksatla işçilerin ücretlerinden hiçbir kısıntı yapamazlar. [22].

Sigorta idaresi prim tahsilâtı bakımından işçiler hakkında hiçbir kayıt tutmaz. İşçiler yalnız bir kaza veya meslek hastalığına tutuldukları zaman sigorta idaresi karşısında anonim olmaktan çıkarlar. [23]. İşçilerin de sigorta primine iştirak etmesi gereken hallerde, meselâ emeklilik sigortasında durum tamamen başkadır; her işçinin prim hesabının ayrı ayrı tutulması ve ödediği aidatın bilinmesi gerekir.

D — *İş kazası ve meslek hastalığının ihbarı: 1 — İş kazasının ihbarı;* Sigorta Kanununun 26/2/1947 gün ve 5019 sayılı kanunla değiştirilen 56 ncı maddesi gereğince "işveren veya vekili kaza olur olmaz hemen o yer için yetkili zabıtaya ve en geç 48 saat içinde işçi sigortaları idaresine yazı ile bildirmek zorundadır". Maddenin ilk şekline göre, ihbarın cumhuriyet savcılığına yazı ile yapılması gerekiyordu. Bu gün zabıtaya yapılacak ihbarın telefonla veya adam göndermek suretiyle olması da mümkündür. Ancak Sigorta idaresine yazı ile ve en geç 48 saat içinde vakanın bildirilmesi icap eder. Sigorta Kurumu 56 ncı maddede tesbit edilen esaslara göre bastırıldığı haber verme kâğıtlarını işyerlerine dağıtmıştır. Sarı kâğıt veya 20 örnek diye tanınmış olan bu kâğıtlar karşılıklı iki sayfadır. Sayfanın bir tarafını işveren veya vekili, diğerini ilk müdahaleyi yapan doktor doldurup imzalar. İşverenin imzalıyacağı tarafta; İşyerinin adı, adresi, işverenin adı, soyadı; Kazaya uğriyanın adı, soyadı, doğum yeri ve yılı, açık adresi geçimleri kendisince sağlanan kimseler; kazanın nasıl ve neden olduğu, kazanın

[21] Sigorta kanununun 49 ucu maddesi 26/2/1947 gün ve 5019 sayılı kanunla değiştirilmiştir. Primlerin geçicilik ve kesinliği bakımından eski şekil ile yenisi arasında bir fark yoktur. Yalnız yeni kanun teahhüde verilen yapı işlerinin ilgili makamlarca sigorta idaresine bildirilmesi mecburiyetini koymuş ve maliye bakanlığı tarafından yalnız paraya taallük ettiği şeklinde anlaşılan eski metindeki *inanca akçası* tâbiri yerine, yeni metne bu *işlere karşılık gösterilen her türlü teminat* ibaresi girmiştir.

[22] Memleketimizde analık sigortası primini de yalnız işveren öder.

[23] Analık sigortası için de memleketimizde durum aynıdır. Sigorta kanununun 55 inci maddesiyle bütün işçilerin dolduracağı beyannamelerin kuruma gönderilmesi ve işçi hareketlerinin haftasında kuruma intikal ettirilmesi emredilmiş ise de, aynı maddenin son fıkrası Çalışma Bakanlığına "imkânsızlık dolayısıyla bazı işyerlerinde bu hükmün uygulanmasını geciktirmek" yetgisini verdiğiinden Bakanlık bu mecburiyeti yalnız dört fabrika için (İstanbulda şişe ve cam, İzmitte Sümerbank Sellüloz Sanayi Müessesesi, İzmirde Turyağ, Ankarada, Bursa Dokumacılık ve Trikotaj) kabul etmiş ve diğer işyerlerini kaza, meslek hastalığı veya analık hallerinde beyanname (İşçi bildiri kâğıdı) doldurmakla mükellef tutmuştur. (3 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu genelgesi: sayfa 5-6)

olduğu tarih ve saat; varsa şahitlerin adları, kazaya uğrayanın gündeliği gibi sorular vardır.

Doktorun da diğer sayfada bulunan muayene saat ve tarihi, kazazedenin kaza hakkındaki izahatı, şikâyeti, önce geçirmiş olduğu ızızalar, yeni kaza dolayısıyla tesbit olunan ızız, teşhis istirahat müddeti... gibi soruları cevaplandırarak sayfanın altını imzalaması icap eder. İkinci sayfa hekim raporunun yerine geçmektedir.

Sigorta Kanununun soruşturma ile ilgili bulunan 60 ıncı maddesinin ilk şekline göre, sigortalının ölümüne veya üç günden fazla işgöremezliğine sebep olan kazalar için adalet makamlarınca yerinde soruşturma yapılması icap ediyordu. 5019 sayılı kanunla 60 ıncı madde değiştirilmiştir. Bugün yürürlükte bulunan 60 ıncı madde hükmüne göre;

a — Sigortalının ölümüne veya 10 günden fazla iş göremezliğine sebep olan kazalar için adalet makamları veya zabita tarafından yerinde soruşturma yapılır. Maddenin eski şeklinde ölüm ve üç günden fazla işgöremezliği mucip hallerde adalet makamlarınca soruşturma yapılması mecburiyeti vardı. Bu müddet hem on güne çıkarılmış ve hem de bu türlü kazalarda zabita makamlarına da soruşturma yapmak yetgisi verilmiştir.

b — On günden az işgöremezliğe sebep olan kazalarda, Sigorta idaresi ister zabita makamların yaptığı soruşturmadan faydalanır, isterse gerekli gördüğü her türlü yola başvurarak soruşturma yapabilir.

Kanunun tadilini lüzumlu kılan sebep, adalet makamlarınca yapılması gereken soruşturmaların çok geçikmesi yüzünden sigortalılara zamanında yardım yapılamaması idi.

Sigorta yardımları hakkındaki hükümler 1/7/1946 da yürürlüğe girince, idareye bildirilen ilk kazalar hakkında işyerlerine, Sigorta Kurumu hesabına kazazadelere muayene yardımların yapılması için gönderilen mektuplara; Adalet makamlarınca yapılan tahkikat sonucunda kazanın bir iş kazası olmadığı meydana çıkarsa, iş kazası olarak kabulü hakkında verilen hükümden rücu edilebileceği...not olarak konmuştu. (Matbu olan mektup;...tarihli...sayılı yazınızla vukuunu bildirdiğiniz kazanın iş kazası olduğu anlaşılmış ifadesiyle başlayıp Sigorta idaresini bağlamaktadır). Bu nottan şüpheye düşen bazı işverenler, idare namına yapacakları yardımları savcı soruşturmasının sonuna talik etmişler ve bu yüzden sigortalar birçok yerlerde yardımsız kalmıştı. Sigorta idaresi, mektuplarındaki bu notu çıkarmış [24] normal olarak savcılık tahkikatının sonucunu beklemeden ödeme emri verilmesini ve şüpheli hallerde ödeme emrinin talik edilmesini prensip olarak kabul etmiştir. Tatbikatta on günü aşan iş göremezlikler için de savcılık veya zabita soruşturmasının neticesi beklenmeden ödeme emri verilmekte, ancak daimi iş göremezlik ve ölüm iratlarının bağlanması soruşturma neticesine bırakılmaktadır.

Savcılık veya zabita makamları tarafından yapılan soruşturmalar bilhassa aşağıdaki dört noktanın aydınlatılmasına yöneltilir:

- a — Haberin gerçek olup olmadığı,
- b — Kazanın işçi, işveren veya üçüncü kişilerin kast veya kusurlarından ileri gelip gelmediği,

[24] Bu not İngiliz sigorta mütehasısı Mr. Le Febure'ün ikazı üzerine konmuştu. Aynı zatın Kurumun İstanbul şubesinde yaptığı incelemelerden sonra yukarıda zikredilen mahzurları telefonla genel müdürlüğe bildirmesi üzerine, yönetim kurulu notun kaldırılmasına karar vermiştir.

- c — Kazaya uğriyan sigortalının geçindirmekle ödevli olduğu karı veya kocası veya çocukları bulunup bulunmadığı,
 ç — Ölüm halinde hak sahibi kimselerin adları, soy adları, doğum yıl ve yerleri ve adresleri.

İşçi Sigortaları idaresi bir kolaylık olmak üzere bastırıp hazırlattığı matbualardan savcılıklara lüzumu kadar dağıtmıştır. Ancak fazla yazışmalara meydan kalmaması için bir âzanın kaybı veya ölüm gibi ağır vakalar hakkında verilecek raporların bu matbualardaki soruların kısaca cevaplandırılması şeklinde olmayıp, bir taraftan sigortalıların veya diğer ilgililerin haklarını sağlayacak, öte yandan sigorta idaresinin lüzumsuz mali külfetler altına girmesini önleyecek malûmatı ihtiva etmesi yerinde olur. [25].

E — *Meslek hastalıklarının ihbarı*: Arızalarını yavaş yavaş veya ani bir şekilde göstermek bakımından iş kazası ile meslek hastalığı arasında büyük farklar vardır. İş kazası bir sukut, bir darp, bir infilâk neticesinde meydana gelir. Hâlbuki meslek hastalığı yavaş, devamlı sessiz, sinsice husule gelir. [26].

Meslek hastalığını ya işyeri doktoru, işçilerle yaptığı sıkı temas neticesinde ve işçinin şikâyetlerinden ilham alarak tesbit edecek veya işyeri doktoru yoksa işçinin başvurduğu diğer doktorlar teşhis edeceklerdir.

“İşyerinin hekimi bir sigortalının meslek hastalığına tutulduğunu anlar veya tutulduğundan şüphelenirse, bunu hemen sigortalıya ve ayrıca bir raporla işverene bildirmek zorundadır. Raporla; sigortalıda görülen hastalık arızaları, hastalığın ne olduğu, işgörmezlik derecesi veya çalışmadan alakonması gerekip gerekmediği ve bu hallerin ne kadar sürüp ne gibi sonuçlara varabileceği gösterilmelidir... İşveren veya vekili hasta haberini hekim raporu ile birlikte 24 saat içinde İşçi Sigortaları İdaresine bildirmek ödevindedir.” (S. K. m. 57) Görüldüğü üzere, meslek hastalığının zabita veya savcılık makamlarına bildirilmesi mecburiyeti kanunda yer almamıştır. Çünkü iş kazasında; işçinin, işverenin veya üçüncü şahısların sorumluluğu bahis konusu olabileceği halde, meslek hastalığı için böyle bir şüphe çok nadir hallerde varit olabilir. [27].

(Devamı var).

[25] “İşçi Sigortaları idaresi soruşturma için yapılmış belgelere dayanan harcamaları ilgili makama doğrudan doğruya sonradan öder.” (4772 sa. K. m. 61) Tatbikatta, Sigorta idaresi belgelere dayanan taşıt masraflarından başka adliye harç tarifesi kanununun 98 inci maddesi gereğince tazminat da vermektedir.

[26] Meslek hastalıkları mefhumu; Doçent Ferit Hakkı Saymen: Çalışma m. sayı - 17, sayfa - 18.

[27] Gelecek yazımızda; Kaza, meslek hastalığı ve ölüm hallerinde yapılan yardımlar, verilen tazminat; bağlanan iratlarla analık sigortasından ve emeklilik sigortasından bahsedeceğiz.